

Leren in de praktijk

... en de student

– Leren werken, werkend leren –

ZORG
ONDERWIJS
OVERHEID
Zorgpact

Leren in de praktijk

Er zijn steeds meer voorbeelden van onderwijs dat (deels) verplaatst wordt naar de werkvloer met leercoaches of docenten op de werkplek. Dit type onderwijs is vaak een combinatie van theorie en praktijk. Het biedt nieuwe mogelijkheden voor studenten om te leren om te gaan met complexe problemen in een interprofessionele setting en het geleerde direct toe te passen. Onder het thema leren in de praktijk scharen wij dan ook verschillende vormen, die verder gaan dan de traditionele stage. In de zorg wordt ook wel gesproken van extramuralisering van het onderwijs, omdat het onderwijs steeds meer buiten de muren van de school wordt gegeven.

Het Zorgpact organiseerde tussen juni en december 2018 een serie van vier werk-

bijeenkomsten over 'Leren in de praktijk', met als doel docenten, praktijkbegeleiders, projectleiders en organisaties handvatten aan te reiken. Iedere bijeenkomst benaderde het thema vanuit een ander perspectief: de rol van de opleider, de rol van de organisatie, de rol van de projectleider en de rol van de student. De opbrengsten hiervan zijn, per rol, aangevuld met inzichten uit onderzoek, theorie en praktijk en vertaald in praktische aanbevelingen. Samen vormen die aanbevelingen deze handreiking.

Dit boekje is voor iedereen die aan de slag wil met Leren in de praktijk, of die daar al bij betrokken is. De inhoud wordt verdiept in een online white paper, te vinden op Zorgpact.nl, handreiking.

Leren werken, werkend leren

Studenten kunnen over het algemeen heel goed verwoorden wat leren in de praktijk voor hen betekent. Ze vertellen je dan meestal dat ze het prettig vinden dat ze iets kunnen *doen*, in plaats van in een schoolbank zitten. Ze voelen dat het om het 'echie' gaat en ze zeggen dat ze meer kunnen met de theorie.

Het Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ebco) heeft onderzoek gedaan naar de tevredenheid van studenten in een hybride leeromgeving, waar kenmerken van leren op school en leren op de werkplek worden gecombineerd (van den Berg e.a., 2016). Dit onderzoek toont aan dat de tevredenheid van studenten over hun leeromgeving wordt bepaald door de combinatie leren werken/werkend leren, door persoonlijke

aandacht en gelijkwaardigheid in de begeleiding, door de authenticiteit van de (fysieke) leeromgeving en door de afwisseling van manieren van leren.

En dat is waar het over gaat bij leren in de praktijk: de beroepspraktijk is een rijke bron voor het leerproces van studenten.

In dit boekje gaan we in op verschillende invalshoeken van leren door studenten:

- **Leren is meer dan weten:** betekenisgeven in de context
- **Leren doe je overal:** de praktijk werkt stimulerend
- **Leren voor de toekomst:** zelf steeds meer regie krijgen

leren is meer dan weten:

betekenisgeven in de context

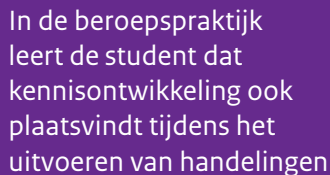

‘In de praktijk ervaar je waarvoor je het doet. Dan ervaar je wat je nog moet leren en veranderen.’ Deze student verwoordt hier duidelijk dat je niet voldoende hebt aan het aanleren van kennis, vaardigheden en attituden alleen. Studenten moeten in uiteenlopende situaties betekenis kunnen geven aan kennis, vaardigheden en attituden en dit integraal kunnen hanteren. Het gaat hierbij om beroepskennis, dat zich laat kenmerken door een nauwe verbondenheid tussen kennis en handelen. Beroepskennis stelt studenten (als toekomstig beroepsbeoefenaren) in staat te kunnen denken en handelen tijdens het werk.

Onderzoek naar het leerproces van studenten in hybride leeromgevingen laat zien dat het proces van betekenisgeven bestaat uit twee andere processen (denkactiviteiten): *concretiseren*, ofwel je kennis in een specifieke context hanteren, en

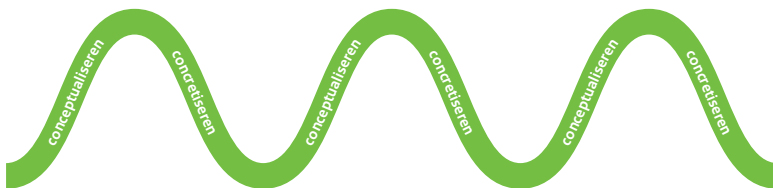
conceptualiseren, ofwel de kennis vanuit een groter geheel (concepten) bekijken (Heusdens, 2018).

Bijvoorbeeld: een student werkt in het ziekenhuis en krijgt de opdracht om bloed te prikken bij een patiënt. Het blijkt een HIV-patiënt te zijn, waardoor de student de kennis over bloedprikken én over HIV adequaat moet hanteren.

In de beroepspraktijk
leert de student dat
kennisontwikkeling ook
plaatsvindt tijdens het
uitvoeren van handelingen

Golf van contextualiseren

De student vraagt zich tijdens dit proces mogelijk af wat er moet gebeuren als de patiënt een longinfectie heeft – het concept ‘besmettelijke ziekte’ komt erbij: zou een mondkapje dan ook verplicht zijn?

Het blijkt dat als deze golfbeweging ‘in het hoofd van de lerende’ op gang komt en gaande blijft, studenten beroepskennis ontwikkelen. Ervaring opdoen in verschillende contexten helpt de student dan met het ontwikkelen van ‘beroeps-slimheid’: ze leren om situaties beter te ‘lezen’, aan te voelen en daarin te kunnen schakelen wanneer nodig.

Wat kan je hiermee?

- Kijktip: webinar van Wenja Heusdens [husite.nl/nieuws/lectoratberoepsonderwijs/2018](https://www.husite.nl/nieuws/lectoratberoepsonderwijs/2018)
- Belangrijke leermomenten in het proces van betekenisgeven zijn de 'oeps-' (er gaat iets niet goed) en 'aha-' (nu snap ik het pas) momenten. Stimuleer studenten om hier in de praktijk naar op zoek te gaan.
- Begeleiders kunnen de golfbeweging stimuleren door vragen te stellen. En vervolgens door te vragen zodat de student zelf het antwoord kan bedenken. Vragen stellen kan op bijna elk moment
- Maak samen met de student 'het verhaal' van de handeling in de praktijk: biedt begeleiding door de handeling samen uit te voeren en hardop te denken.
- Vraag studenten om op zoek te gaan naar 'rare dingen' of 'rare ervaringen' die ze hebben gezien of opgedaan tijdens hun stage of werkervaring. Het levert vaak een vertrekpunt voor innovatie op. Bij Silicon Venturing in Rotterdam hebben ze hier ervaring mee.

-
-
-

Silicon Venturing Rotterdam

Breng studenten samen in een contextrijke omgeving die uitdagend is maar veilig ten aanzien van het maken van fouten. Studenten bepalen zelf hun complexe uitdagingen en nemen als team verantwoordelijkheid ten aanzien van het halen van deadlines en het organiseren van de presentatie van hun innovatieve oplossingen.

Marcel Wilschut, innovatiemanager Albert Schweitzer Ziekenhuis: *'Zoek een probleem, vind een oplossing, dat is de opdracht die we studenten geven. Vind je iets raar? Dan heb je het startpunt van je zoektocht te pakken!'*

Danny Blazevic, student Werktuigbouwkunde Hogeschool Rotterdam: *'Je beoordeelt jezelf en krijgt dingen mee van andere opleidingen. Je moet samen tot een oplossing komen. Dat zet alles in een ander perspectief.'*

“

Het zien, dan valt de theorie op zijn plek.

”

Tweedejaars student

leren doe je overal:

de praktijk werkt stimulerend

‘En... wat heb jij geleerd vandaag?’ vraagt de opleider aan de student na een ochtend in de praktijk. ‘Ik heb niks geleerd.’

Meestal duidt dit antwoord op de ervaring (en soms overtuiging) dat leren iets is dat plaatsvindt in een klaslokaal, met een docent, een boek, etc. Niet verwonderlijk, omdat dit schoolse leren de basis vormt van ons onderwijs. Maar juist in het beroepsonderwijs, waar we studenten opleiden tot competente professionals in beroepen die ingebed zijn in de maatschappij, is een klaslokaal niet voldoende. Het is dus van belang dat studenten zien en ervaren dat je ook leert in de praktijk, of thuis of in je vrije tijd; en dat het leren er daar anders uit ziet.

Volgens de motivatietheorie (Deci & Ryan, 1985; 2000) komen studenten pas tot leren wanneer de leeromgeving aan drie basisbehoeften voldoet:

autonomie (ik mag het zelf doen), gevoel van competentie (ik weet wat ik moet doen) en relatie (ik leer en werk met anderen, zij kunnen mij ondersteunen).

Door hersenonderzoek weten we dat adolescenten en jongvolwassenen extra gevoelig zijn voor beloningen en dat ze meer op de korte dan lange termijn gericht zijn. Verder leren ze extra goed van sociale input en weten we dat positieve feedback beter werkt dan negatieve feedback.

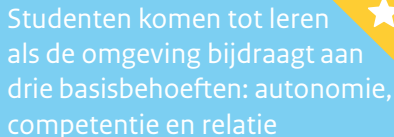
In de praktijk zijn veel mogelijkheden om hier vorm aan te geven: in veel werksituaties zie je direct het effect van wat je leert en doet. Dat sluit beter aan bij de korte termijn focus, in plaats van dat je alleen een tentamencijfer krijgt. Ook is betrokkenheid bij het werk vaak groot, dus is het extra belonend als het goed

gaat. Bovendien leer je in de praktijk vooral veel van anderen, daar zijn de hersenen van jongeren extra gevoelig voor (Peters & Crone, 2017). Als begeleiders goed inspelen op deze gevoelheden en kenmerken voor leren, werk je met elkaar aan een lerende cultuur, zowel in de praktijk als in de school.

In de praktijk zijn veel mogelijkheden om hier vorm aan te geven: zo is betrokkenheid bij het werk vaak groot en is het in veel werksituaties makkelijk om direct resultaat te zien van wat je leert en doet.

“De hersenen van pubers en jongvolwassenen zijn nog volop in ontwikkeling. Leren in de praktijk speelt goed in op zowel de positieve als de negatieve kanten van het onvolwassen brein.”

*Sabine Peters, universitair docent Educational Neuroscience
Universiteit Leiden*

Studenten komen tot leren als de omgeving bijdraagt aan drie basisbehoeften: autonomie, competentie en relatie

Wat kan je hiermee?

- 📌 Gebruik wat we weten uit hersenonderzoek. Lees bijvoorbeeld: nrc.nl/nieuws, 21-12-2017 'Met zijn sensatiebrein kan puber juist goed leren'
- 📌 Een docent kan bijdragen aan autonomie door te letten op eigen keuzevrijheid van leerlingen, uitleg te geven over het persoonlijk belang van activiteiten, flexibiliteit en door weinig druk uit te oefenen op de leerlingen.
- 📌 Het taalgebruik van de docent moet daarom vooral niet te directief zijn, dus geen woorden als 'moeten' gebruiken.
- 📌 De docent kan het gevoel van competentie van leerlingen beïnvloeden door genoeg structuur en ondersteuning te bieden, want dat geeft de leerling houvast.
- 📌 Een goede relatie tussen docenten en leerlingen zorgt voor een hogere motivatie en betere leerresultaten bij leerlingen. Vooral als leerlingen de docent als sturend, helpend en begrijpend ervaren (Den Brok, Brekelmans & Wubbels, 2003).
- 📌 Je activeert cognitieve en metacognitieve leerstrategieën door te werken met 'hints', door scaffolding en door modellering (zie ook boekje 'Leren in de praktijk en de rol van de opleider').
- 📌 Peer-tutoring, waarbij studenten feedback geven op elkaars werk, heeft een positief effect op prestaties (Tymms, e.a., 2011).
- 📌 Zorg dat jongeren direct resultaat zien van wat ze doen; biedt ze ruimte om te leren van anderen; geef vooral positieve feedback. (Peters, 2018).

De praktijk biedt de context

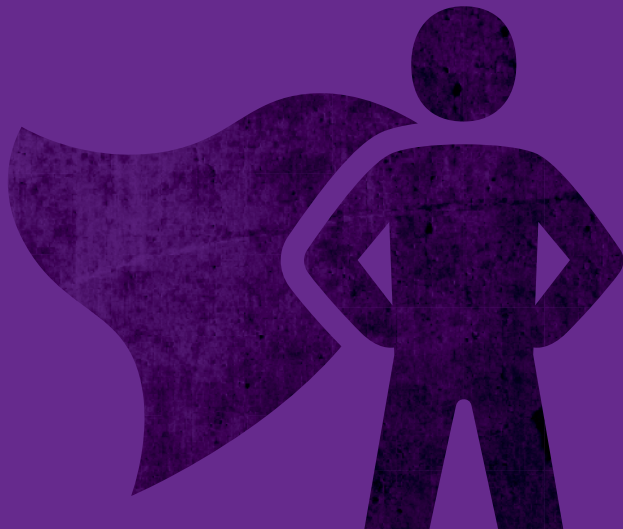
Sinds februari 2017 biedt ROC Rijn IJssel Zorg & Welzijn de zogenaamde Praktijkleerroute aan. De studenten lopen vanaf de eerste dag van hun opleiding stage en krijgen het onderwijs, in samenwerking met de praktijk, aangeboden op de stagelocatie. Eén van de redenen om de Praktijkleerroute te starten was de veranderende arbeidsmarkt. Doel is ervoor te zorgen dat het onderwijs nog beter aansluit op het werkveld. Uitgangspunt van de Praktijkleerroute is dat alles zich afspeelt in de context van de praktijk. Op dit moment volgen ongeveer 100 studenten (Helpende, Maatschappelijke Zorg, Sociaal Werk en Verzorgende IG) hun opleiding binnen de Praktijkleerroute bij één van de partners

(Attent, gemeenten Arnhem en Westervoort, Siza, Pleyade en SKW) op verschillende locaties in Arnhem, Elst en Westervoort.

Mark Lentink, kwartiermaker Praktijkleerroute Rijn IJssel Zorg & Welzijn: *'Praktijk en leren zitten hier letterlijk en figuurlijk naast elkaar. Horen ze 's ochtends dat een bewoner een aneurysma heeft, dan vragen ze 's middags in de les wat dat is.'*

leren voor de toekomst:
zelf steeds meer regie krijgen

Er zal in de toekomst een permanent beroep gedaan worden op het snel, flexibel en integraal hanteren van kennis, vaardigheden en attitudes in verschillende beroepssituaties. De wendbaarheid die van vakmensen wordt verwacht, kan je ook omschrijven als de behendigheid om te leren tijdens werk (Coenders, 2016). De student – en later werkende – moet daarvoor verschillende leerstrategieën kunnen hanteren: cognitieve en metacognitieve, en motivationele en affectieve (Kostons e.a., 2014).

Aanleren van nieuwe leerstrategieën en zelf meer verantwoordelijkheid nemen voor het leren, blijkt meer invloed op leerrendement te hebben dan het IQ (Peters & Crone, 2017). Onderzoek van Hattie & Timperley (2007) laat zien dat feedback het meest effectief is en tot leren aanzet, als de informatie ervan gericht is op de taak en hoe deze effectiever kan worden

ingevuld. Door studenten te leren ‘achter’ de beroepshandeling te kijken, nemen ze dus langzaam maar zeker zelf de regie over hun leerproces.

Je kunt studenten op meerdere manieren hierin begeleiden: zo helpt het als je hen voorbereidt op leren op de werkplek, als je hen begeleidt bij professionele groei (‘supported participation’), als je variatie in werkplekken biedt en als de student de ruimte krijgt om de cultuur te proeven. Dit zijn vier van de elf ontwerpregels die Nieuwenhuis, e.a. (2017) hebben opgesteld voor het uitwerken van werkplekieren.

In Zorginnovatiecentra en soms ook in leernetwerken (LIN) wordt veel gewerkt met de negen principes van Practice Development (PD), een manier van werken waarbij de verandering van medewerkers centraal staat. Een belangrijk

De 9 principes van Practice Development

1. Persoonsgericht en gebruik maken van meerdere bronnen van kennis.
2. Microniveau van de organisatie waar de verandering plaatsvindt, moet ondersteund worden door het meso- en macroniveau.
3. Leren waar gewerkt wordt.
4. Bij het veranderen wordt kennis ontwikkeld en kennis toegepast.
5. Creativiteit combineren met cognitie.
6. Belanghebbenden betrekken in de verandering.
7. Passende methoden gebruiken voor de context.
8. Facilitering zodat de verandering begeleid wordt.
9. Belanghebbenden betrekken in de evaluatie.

kenmerk van PD is dat alle doelgroepen – verpleegkundigen, verzorgenden, docenten, studenten, cliënten, etc. – deel uitmaken van een proces van kwaliteitsverbetering. Studenten participeren op deze manier als zelfstandige leerders, die binnen deze context gaandeweg meer de regie op hun eigen leren nemen.

Studenten hebben er baat bij als wij hen leren om zelfsturend te worden

Wat kan je hiermee?

- Lees het artikel: The power of Feedback. Hattie, J. & Timperley, H. (2007)
- Studenten leren reflecteren door zelf een vlog te maken. Tips hoe dat op te bouwen en toe te passen: sofiesleerreis.nl/vlogtips
- Lees meer achtergronden over zelfgestuurd leren op via NRO Kennisrotonde: nro.nl/kennisrotonde
- De ontwerpregels voor werkplekleren kan je lezen en downloaden via de site van de HAN: [han.nl/onderzoek:nieuws, werkplekleren](https://han.nl/onderzoek:nieuws,werkplekleren)
- Brookhart (2008) geeft in haar boek 'How to give effective feedback to your students' praktische tips voor docenten over hoe ze feedback kunnen geven (zie hoofdstuk 2, 3 en 4) en tips hoe ze dit aan kunnen pakken.
- Kijk op de site Canon Beroepsonderwijs naar artikelen over motiveren van leerlingen.
- In de WISH-methode (Wensen – Inbeelden – Struikelblokken – Handelen) gaan studenten onder begeleiding aan de slag met hun doelen op korte termijn. Zie voor tools en beschrijving: [han.nl/onderzoek:werkveld, projecten, blip](https://han.nl/onderzoek:werkveld,projecten,blip)
-
-
-
-

ZorgInnovatieCentra (ZIC) en ZorgInnovatieNetwerken (ZIN) van Fontys Hogeschool Mens en Gezondheid

In een ZIC/ZIN leren studenten samen te werken en werken ze samen om te leren op de plaats waar gewerkt wordt. Niet alleen van en met elkaar, maar ook van verpleegkundige rolmodellen in de diverse zorgorganisaties. Tegelijkertijd leren de zorgprofessionals van studenten. Dat maakt een ZIC/ZIN tot een krachtige leeromgeving, waarin studenten en zorgprofessionals worden uitgedaagd om zich te blijven ontwikkelen.

Jotine Leijtens: 'Juist door op de plaats waar gewerkt wordt het 'leren' te begeleiden biedt een ZIC/ZIN voor mij als Lecturer Practitioner een mooie leeromgeving. De context van een ZIC/ZIN is steeds verschillend en door de toepassing van Practice Development als onderliggend basisprincipe spelen we in op deze veranderende contexten en kunnen we studenten uitdagen nét wat anders te doen dan gebruikelijk zou zijn.'

“

‘Ik had eigenlijk niets met een ziekenhuis maar de minor sprak me aan: dat je zelf op zoek moet gaan, dat je kunt kiezen welk probleem je aanpakt. En dat je oplossing dan ook nog bijdraagt aan het welzijn van mensen, dat vind ik fantastisch! Dan komt de creativiteit vanzelf.’

”

Danny van den Ham, minorstudent Silicon Venturing.
Studeert werktuigbouwkunde aan de Hogeschool Rotterdam.

Colofon

Auteur: Erica Aalsma m.m.v. dr. Ilya Zitter, Hogeschoolhoofddocent bij Hogeschool Utrecht / Lectoraat Beroepsonderwijs
Erica is onderwijsontwerper en -maker van hybride leeromgevingen en oprichter van het collectief de Leermeesters.
www.deleermeesters.nl

Redactie: het Zorgpact, Den Haag

Vormgeving: VormVijf, Den Haag

Drukwerk: Telstar Media, Pijnacker

Dit is een uitgave van het Zorgpact, december 2018
Overall in het land slaan zorg en welzijn, onderwijs en overheid de handen ineen om samen te werken aan zorg van de toekomst. Het Zorgpact heeft deze innovatieve samenwerkingen tussen 2015 en 2018 een duwtje in de rug gegeven.

Verbinding in zorg en onderwijs

www.zorgpact.nl